

PIRMS
75
GADIEM

Skaistas kājas neilona zekēs

20. gadsimta 20. gados šaujampulvera un dinamīta ražotājs “Du Pont” meklējaunu noieta tirgu, bet katra moderna sieviete – smalkas zekes. 1938. gadā koncerns patentē neilonu un piepilda abu pušu sapņus, izraisot revolūciju tekstilrūpniecībā.

J. SPERS BINDSELEVS

No milzīgas mēģenes ārā kāpj jauna, skaista sieviete. Tā sauktā *The Test Tube Lady* no galvas līdz papēžiem ir tērpta mākslīgajos materiālos. Viņas ce-pure ir no celofāna, kleita – no viskozes, bet vislielāko uzmanību piesaista superplānās zekes, kas kļaujas pie kājām. Tās ir gatavotas no pasaulei pirmā simtprocentīgi sintētiskā diega: neilona.

Amerikas ķīmijas milža “Du Pont” revolucionārais izgudrojums apbūra publiku 1939.–1940. gadā pasaules izstādē Nujorkā. Uzņēmuma paviljonā šaldoja neilona diegu strūklaka, bet robotu rokas izvilka elastīgo materiālu nebeidzami garu. “Du Pont” apgalvoja, ka neilons ir “stiprs kā tērauds, bet tievs kā zirnekļu tīkla pavediens”, un tās vēl bija tikai priekšnojautas par to, kas sekos. Reklāmā uzņēmums uzbūra patēriņu paradīzi, kur ķīmiķi padarīja jaunus, fantastiskus materiālus pieejamus ikvienam.

Dinamīta un trotila vietā

Neilona zekes nāca kā zibens spēriens, taču revolucionārā produkta radīšana bija prasījusi vairāk nekā desmit gadu darba un milzīgas investīcijas.

1927. gadā koncerns “Du Pont” izveidoja pētniecības nodaļu talantīgā Hārvarda universitātes zinātnieka

Volisa Hjūma-Kerotera vadībā. Viņa uzdevums bija pārbaudīt vācu ķīmiķa Hermāna Štaudingera jauno, kontroversiālo teoriju par tā sauktajiem polimēriem – molekulu kēdēm, ko iespējams padarīt teju nebeidzami garas.

“Attiecībā uz finansēm nav nekādu griestu. Es varu tērēt, cik gribu. Neviens nejautā, kam veltu savu laiku,” Keroters rakstīja vēstulē draugam. Par pētniecībai atvēlētajiem dāsnajiem līdzekļiem “Du Pont” varēja pateikties Pirmajam pasaules karam. Koncerns bija pasaulei lielākais pulvera, dinamīta un TNT (trinitrotoluols jeb trolīls) ražotājs un no kara guva milzu peļņu. Tiesa, sabiedrībā tas atstāja negatīvu iespāidu, un starpkaru periodā pulvera ražotājam bija jāmeklē patēriņajiem draudzīgāks tēls.

Volisa Kerotera pētījumi vainagojās panākumiem, un drīz kļuva skaidrs – viņš ir pietuvojies revolucionāriem atklājumiem tekstilrūpniecībā. Jau 1930. gadā “Du Pont” pieteica plaši formulētu patentu uz “lokanām, stiprām un elastīgām” šķiedrām, ko izmantot birstēs, fotofilmīnās un audumos.

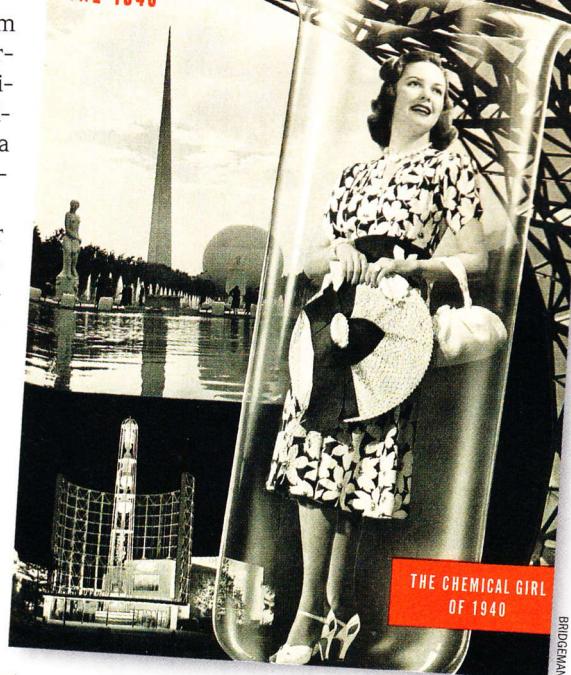
Ķīmijas milzis jau ražoja mākslīgo materiālu viskozi, ko pārdeva ar mākslīgā zīda nosaukumu. Tāpat kā citi tālai-ka mākslīgie materiāli, piemēram, celofāns un celuloīds, viskoze bija ražota

Pilnīgi sintētiska šķiedra

Neilons jeb poliamīdšķiedra bija pirmā simtprocentīgi sintētiskā tekstilšķiedra. Senāk iegūtie sintētiskie materiāli, piemēram, viskoze, bija darināti no augu šķiedrām (celulozes). Poliamīdu priekšrocība ir tā, ka

ar nelielām ķīmiskām izmai-nām materiālam var piešķirt atšķirīgas īpašības. Diegus ražo, uzkarējot masu un izspiežot to pa maziem caurumiņiem. Šķiedras izstiepj un atdzesē, un tad tās var izmantot.

JUNE 1940

BRIDGEMAN

Meitene kolbā ir pilnībā tērpta sintētiskajā šķiedrā. "Du Pont" savā zurnālā reklamē kīmijas brīnumdarbus.

veidā neilons bija nopietns ekonomiskā kara pieteikums Japānai. 90 procentu ASV ievestā jēlzīda nāca tieši no Japānas. Līdz ar "Du Pont" neilonu ASV piepeši kļuva neatkarīgas no zīda importa.

Lai gan neilons aizstāja zīdu, "Du Pont" jau sākumā rūpīgi raudzījās, lai patērtētāji nedomātu, ka tas ir sliktāks par dabas produktu. Gluži pretēji – reklāma apgalvoja, ka neilons ir zinātnisks dabas uzlabojums. Tāpēc koncerns pieņēma pārdrošu lēmumu: neilona zeķu cenu noteica tikpat augstu kā zīda.

Jauno zeķu pārdošana sākās 1940. gada 15. maijā. Sievietes straumēm plūda uz veikaliem, un, lai gan personāls bija saņēmis stingru pavēli vienai pircējai pārdot tikai vienu pāri, visi krājumi bija iztukšoti dienas laikā.

Jau nākamajā gadā tik pieprasītās neilona zeķes maksāja divreiz vairāk nekā zīda zeķes. Neilons bija augstās modes virsotnē un sastopams teju visās ikdiejas dzīves jomās. To izmantoja somu un mēbeļu gatavošanā, paklājos un daudz kur citur. Drīz parādījās arī vairākas citas sintētiskās šķiedras, kā piemēram, dakrons un terilēns. Sintētisko šķiedru laikmets bija sācies.

LASI VAIRĀK

- Susannah Handley: *Nylon: The Story of a Fashion Revolution*, The Johns Hopkins University Press, 1999 • Jeffrey L. Meikle: *American Plastic: A Cultural History*, Rutgers Uni. Press, 1995
- [youtube.com/watch?v=BHMclkNyJ6E](https://www.youtube.com/watch?v=BHMclkNyJ6E)

Zeku trakums pēc kara

Tikai divus gadus pēc tam, kad sievietes bija ieguvušas neilona zeķes, sākās karš – un kārotais dārgums atkal pazuda.

1942. gada 11. februārī "Du Pont" pārkārtoja visu neilona ražošanu kara vajadzībām, un patriotiskās sievietes dāvināja savas zeķes izpletņiem un citam militārajam aprīkojumam. Viņu mazāk ideālistiskās māsas pirka neilona zeķes melnajā tirgū – desmit reižu dārgāk nekā pirms Otrā pasaules kara. Kad 1945. gada septembrī neilona zeķes atkal sāka pārdot veikalos, pircējas stāvēja rindā vairākas dienas un avīzes ziņoja par kautiņiem viņu starpā. Tā sauktie "neilona nemieri" risinājās teju gadu, līdz ražošana spēja apmierināt pieprasījumu.

"Neilons ieradās, uzvarēja un pazuda īsā laikā, un tagad sievietes dumpojas pa īstam. Viņas ir gatavas iztikt bez gaļas, bet bez labi piegulošas zeķes gan NĒ! Kāpēc mēgināt ražot zeķes no viskozes un mākslīgā zīda, ja neilons bija vienīgais pareizais? Es sūdzos ne tikai savā, bet tūkstošiem sievies vārdā."

Anonīmas amerikāņu bibliotekāres vēstule zurnālā "Business Week" 1942. gada 3. oktobrī.

BRIDGEMAN